

Szémánné Veres Gabriella

NAGY IMRE VIRÁGAI

120 ÉVE SZÜLETETT A PÓROK KÖLTŐJE

Költő Nagy Imre költészete a magyar irodalom kevésbé ismert vonulatához tartozik. A sárrétudvari parasztköltő sem életében, sem halála után nem került be az irodalmi köztudatba. Versei egy érzékeny lelkű parasztember lírai reakciói a nehéz életkörülményekre.

A Bihari Múzeum irodalmi gyűjteményének a múzeum alapítása óta (1974) jelentős hányadát képviselik a Költő Nagy Imre hagyatékából előkerült kéziratos versek, tárgyi emlékek és egyéb írásos dokumentumok, melyeket a költő lánya, Nagy Róza ajándékozott az intézménynek.

Ha végigtekintünk költészetének alakulásán, látható az öt verseskötet, amelyből a *Holtak derese* az egyedüli, amely 1940-ben, még Nagy Imre életében jelent meg, majd az *Összegyűjtött versek* 1943-ban, amit az *Álmatlan éj* követett 1958-ban, a *Tűcsök a máglyán* 1971-ben és a *Percnyi tavasz* 2002-ben. A több mint 70 éve lezárt életút azonban máig rejt ismeretlen elemeket. 2014-ben a Bihari Múzeum XVII–XIX. évkönyvében az eddig még ki nem adott versek kerültek bemutatásra, amelyek kéziratai a múzeum gyűjteményében megtalálhatók, de kötetben még nem jelentek meg¹. Az újabb kutatások és szerencsés véletlenek eredményeként azóta újabb költemények, illetve teljes kötettervek kerültek a múzeumba.

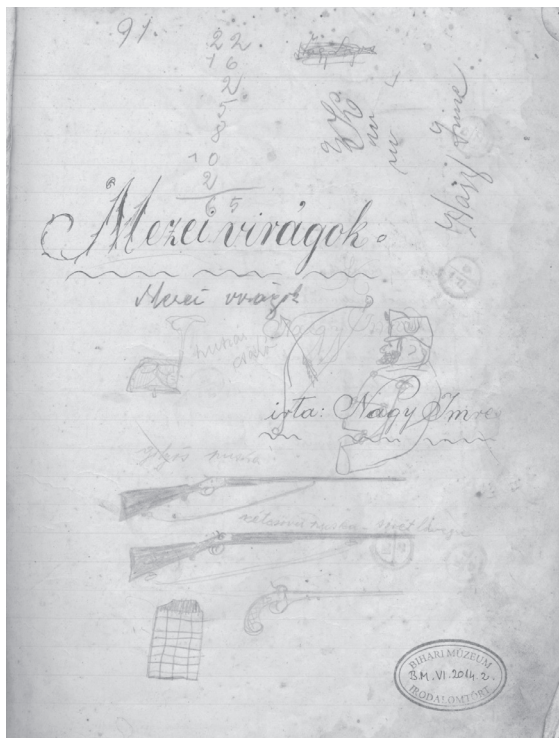
Jelentős leletnek számít Kovács Balázs ajándéka, aki nagyszülei ruhásszekrényében bukkant rá arra a pepita füzetre², melyben a *Mezei virágok* kéziratos kötet tervezete található. Körmendi Lajos írásában olvashatjuk Nagy Róza visszaemlékezését: „Egy alkalommal végrehajtó jelent meg a házunknál – meséli szomorkásan Nagy Róza –, s elvitt egy vastag, pepita mintázatú füzetet, tele versekkel. Azóta se láttuk többé.”³ Az előkerült füzet 130, többségében ismeretlen verset tartalmaz, más részük az 1929–30-as években a Magyar Falu c. néplapban jelent meg. A folyóirat 1927-ben jelentette be, hogy publikálási lehetőséget biztosít a parasztságnak. Nagy Imre 1927-től 1932-ig tartozott a lap kötelékébe, ahol sorra jelentek meg versei és 1929-ben elsőként nyerte meg a Magyar Falu költői versenyét és a fődíjat, a versírás bronztulipánját. Ez az el-

¹ Szémánné: 2014.

² Leltári szám: BM VI.2014.2.

³ Körmendi: 2003. 103

ismerés a Bihari Múzeum irodalmi kiállításában megtekinthető. A füzetben található verseket összevetve Balogh Ferentz Nagy Imre-bibliográfiájával megállapítható, hogy azok többsége az említett években keletkezhetett.

1. kép. A *Mezei virágok* kéziratos füzet címlapja a költő rajzaival
(Leltári szám: BM VI.2014.2.)

Valószínűleg azoknak a füzetben található verseknek a keletkezési ideje is erre az időre tehető, amelyek nyomtatásban még nem jelentek meg. A „pepita füzet”-nek nevezett kéziratos gyűjteménynek Nagy Imre a *Mezei virágok* címet adta, ezért az újonnan megjelent kötet⁴ is ezt a címet kapta annak ellenére, hogy nem a füzet teljes tartalma jelent meg benne. Az új kötet 2016 októberében, a költő születésének 120. évfordulójára jelent meg a Berettyó Kulturális Központ és Sárrétudvari Nagyközség Önkormányzata közös kiadásában.

⁴ Nagy: 2016

2. kép. A 2016-os kiadású *Mezei virágok* borítója

A *Kaszacsengés* című füzetre már Bakó Endre is hivatkozott a *Percnyi tavasz* című kötet előszavában⁵. A füzetet Sípos Károly bihardancsházai papköltő 1980. március 28-án adta a Bihari Múzeumnak⁶, ami 2002-ben, a *Percnyi tavasz* kiadásakora múzeum költözése miatt nem volt hozzáférhető. A *Kaszacsengést* Nagy Imre 1934-ben adta Sípos Károlynak. A 23 autográf versből öt a *Mezei virágokban* is fellelhető, három a *Percnyi tavaszban* már megjelent, de nagyjából még kiadatlan verseket tartalmaz, így a két füzet tartalma indokoltá teszi Nagy Imre életművének újbóli vizsgálatát. A *Mezei virágokban* a töredékes versek közül is helyt kapott néhány költemény, ezt az életmű lezártsága is indokolja, valamint az, hogy ezek a töredékek önálló versként is megállják helyüket.

⁵ Nagy: 2002.9.

⁶ BM VI.2014.7. A füzet 2014-ben került nyilvántartásba

3. kép. A *Kaszacsengés* c. kézirat címlapja Nagy Imre illusztrációjával
(Leltári szám: BM. VI.2014.7.)

Nagy Imre életútját gyermekkorától a szegénység, a nélkülözés és sorscsapások sorozata kísérte. 1896. október 23-án született Sárrétudvariban Nagy Jakab zsellér és Hegedűs Ágnes napszámoslány házasságába. Kilencévesen elvesztette édesanyját, majd baleset érte, amelyben bal karjára egész későbbi életére kiható sérülést szerzett. A napszámos sorsra predesztinált Nagy Imrének nem volt esélye a felemelkedésre, hiszen a fizikai munkát nem bírta, így élete örökös nélkülözésben telt. Gyermekkorától fogékony volt az irodalom, a kultúra iránt, de művelődési lehetőségei korlátozottak voltak. Hat elemit végzett, ezek után autodidaktaként bővíthette ismereteit. Sorsa nem egyedi eset, hiszen ebből a mélységből emelkedett ki Szabó Pál, Sinka István is, de rajtuk kívül még számtalan népi író lehetne említeni, akiknek munkássága a XX. század eleji magyar irodalom palettáját színesíti.

Nagy Imre eleinte Sárrétudvari rigmusírója volt. Keresztelők, lakodalmak, temetések emlékeit szötte egyszerű versekbe csekélyke fizetségért. Versein érződnek olvasmányainak, költő elődjének hatásai. A népköltészet, Petőfi és Ady stílusa mindenképpen

kimutatható művein. 1928.január 2-án vette feleségül Rácz Zsófiát, akivel családot alapított. Gyermekükkel és a nagyszülőkkel éltek együtt a szülei házában, amit verseiben következetesen viskónak nevezett.

Verseit saját elmondása alapján a napszámban, vagy este a munka végeztével írta, amikor ideje volt rá. Elsősorban a családot kellett eltartania, aztán ha maradt idő, energia, és kapott leselejtezett papírokat a községházáról, akkor verset is írt. A napszámot egészítették ki a lánykérő versek, lakodalmi köszöntők, halotti búcsúztatók.

Czine Mihály *a szegénység hiteles szavú emberének*⁷ nevezi Nagy Imrét, amely megnevezés magába sűríti költészetének, sorsának lényegét. A kötetben megjelenő versek témájában, hangulatvilágában megegyeznek a már korábban megjelentetett versekkel. A *Mezei virágok* és a *Kaszacsengés* címeket értelmezve biztosak lehetünk, hogy a paraszti világot természeti képekkel bemutató versek a már ismert Nagy Imre-hangulatot biztosítják. A Mezei virágok kezdő képei kijelölik azt az utat, amelyet költeményei követni fognak:

*Könnyes, bús dalaim:
mezei virágok,
pipacsok, vadrózsák,
kéklő szarkalábak,
kurucszirmok, zsályák-
virulásotokat
napsugár kísérje
hintsetek mosolygást
mindenki szívére.*

A virágok mint a szépség, esztétikum szimbólumai Nagy Imrénél a költészettel azonosíthatók. A pozitív képeket ugyanakkor a legtöbb esetben kiegészítik az egyéni sorsra utaló negatív jelzők. A lírai én nem lázad, rezignáltan beletörődik sorsába.

Ha az idő szempontjából vizsgáljuk verseit, egyértelmű, hogy nemcsak a jelen foglalkoztatja, de a múlt, illetve a jövő képei is megjelennek a versekben.

Gyermekkorára idilli képsorokban emlékezik vissza a *Mikor gyermek voltam* c. versben. Tavaszi képsorok mutatják be a boldog ifjúságot:

⁷ Czine: 1987.120.

*„Én is űztem tarka pillangókat
A rét ölén, mikor gyermek voltam
Ostromoltam a szarkafészkeket.
S játszogattam az utcai porban.”
(Mikor gyermek voltam)*

Habár konkrétan nem utal a származásra, de egyértelmű a vers olvasásakor, hogy az utca porában játszó, a zsidó ablakát betörő parasztgyermekről van szó, akit ha kell, korbáccsal büntetnek. Mégis csodás ez a kor, hiszen ott az édesanya ölelő karja, akinek szeretete mindennek felett a legfontosabb. A vers záró képei azonban megtörik az idillt. Kibontakozik egy temetés képe, amely közvetetten jelzi, hogy az édesanyját temetik. Ezzel az időponttal jelöli ki életében a szenvedések „fellegárnynak” kezdetét. A lelki-állapot változását a természet átalakulása is követi. A *Mikor gyermek voltam* lényegében követi a *Hol vagy?* című, a *Tücsök a máglyán* kötetben már megjelent vers logikai menetét, azaz a boldog gyermekkorral szembeállított bús felnőttkor bemutatását.

Ennek a kornak is megvannak a maga idilli elemei, amit rendre beárnyékol valamilyen tragédia, vagy negatív esemény. *Az alvégen...* szintén falusi életképet tár elénk, de ez már a felnőtt élet színhelye.

*„Az alvégen fehérlik egy kis ház
Kapujában rigódalos nyárfa
Kis tornáca, virágos ablaka
A szívemet talán most is várja.
...
Hej de egyszer megverték a dobot.
S dobszó után más lett a gazdája-”
(Az alvégen)*

A falusi képsor szokásos kísérő elemei a virág és madárképek szintén követik a vers hangulatváltozásait. A *mosolygó, rigódalos nyárfalomb* hanghatásokkal is ráerősít a pozitív érzésekre, amit a vers második felében lerombol a nyers valóság képe. Az erőteljes hanghatásokból lehet következtetni a változásra. Már nem madárdalt, hanem dobszót hallunk és kiderül, az elárverezett ház már mást boldogít és a lírai én csak a ház tetejéről elkergetett golyával vállalhat sorsközösséget.

Általában a jövőképe sem optimista, a legtöbbször a sorsába beletörődő, a bajokat alázattal tűrő költő jelenik meg a versekben. Az Arany Jánossal való alkati hasonlóságot Tódor Györgyné is kimutatta. „Az elégikus hang mind a két költő esetében nem csak a »tragikus magyar sors«, korszellemével magyarázható, de az egyéniségükben fellelhető borongásra való hajlammal is. Indulatai talán nem voltak olyan mélyek, érzelmeiben is kisebb volt a feszültség, mint Arany Jánoséban, később Sinka Istvánéban.”⁸

A Magyar Falu c. néplap biztosított megjelenést a falvakban élő Nagy Imréhez hasonló sorsú, költői tehetséggel megáldott parasztembereknek. 1927 és 1934 között rendszeresen jelentek meg versei az újságban, amely 1929. június 7-én neki ítélte a versírás bronztulipánját. Az elismeréssel csekély pénzjutalom is járt, valamint a dicsőség és a falu megbecsülése. A jutalmat Sárrétudvariban a községházán adták át. Ez az első alkalom azon kevesek közül, amikor elismerésben részesült.

*„Virág röpiült az én kunyhómba
Csodás szép virág bronzszárnyakon.
Ti hívtátok zengő dalaím
Napsugárban, bánatárnyakon!
Ide szállt le kunyhóm falára-
És azóta szebbek álmaim:
Lelkem boldog falukban bolyong
Magyar hazám könnyes tájain.”*

(Bronztulipán)

A *Bronztulipán* c. vers csendes öröme emlékezik meg az eseményről. Kapcsolatba került a bihari költőkkel, de ez még nem elég ahhoz, hogy kötete is megjelenjen, arra 1940-ig várnia kell. A Mezei virágok szerkesztettsége miatt arra lehet következtetni, hogy ezt tervezte az első kötetének a költő.

⁸ Tódor: 2001. 150.

58

Bronztulipán.

Virág röpiült az én kúnyhómba
Csodás, szép virág bronzsármayakon. —
Ti hívtátok rengő dalaim
Kapszigárván, bánatármayakon!

Tide szállt le kúnyhóm falára —
Es szöta szebbek álmaim:
Lelkem boldog falikkban bolyong
Magyar haraim könnyes tájain.

59 *De szépen szól. . .*

De szépen szól: giling, galang!
A Sárréti erűst harang.
Szellok sármayain merete árad
Hangja a betölt sok kis hárát

Giling galang: gyertek, gyertek:
Könnyes sívek, fájo' lelkek.
Tinektek nöl, — giling galang —

4. kép. A Bronztulipán c. vers kézírata a pepita füzetben

A Holtak derese megjelenése sem hozott áttörést pályáján, hiszen a kötet csak nagyon szűk körben terjedt. A példányokat maga próbálta eladogatni, de a költészetre nem volt igény környezetében. Talán, ha kevésbé visszahúzódó alkat, könnyebben boldogulhatott volna, de arra sem tudták rábeszélni, hogy költözzön Pestre. Sárrétudvari szűk közegéből nem is akart kitörni. Az *Egy lombárnyas tornácon* soraiban a békevágý a családi idillel kapcsolódik össze.

„Egy lombárnyas kicsiny tornácon
Szeretnék most csöndben pihenni
Hol a fecske és a lengő lomb
A béke himnuszát hirdeti.”

(Egy lombárnyas tornácon)

Nincsenek nagy vágyai, hatalmas indulatai a szerelemben sem. A *Melyikünk boldogabb* c. vers népdalszerű sorai egyszerű érzésekről szólnak.

„Melyikünk boldogabb

Én e vagy a madár

A madár dalolni

Virágra jár”

(Melyikünk boldogabb)

A szerelem maradandóságát a természet változásával állítja szembe. Az éneklő madár és a szerelmes verset zengő férfi párhuzama a vers végén válik szét és zárul a szerelem állandóságának üzenetével. „Nagy Imre akkor tudott idillt teremteni, amikor elrejtőzött a természetben, és vele egyesült, vagy amikor szívét a szerelem nyitogatta. A szerelmi idill tökéletes harmóniában van a természettel.”⁹

„Egy ablaknál piros rózsza virul.

Gyöngyharmat hull selyem szirmairul

Odajárok rózsanyílást lesni

Szóke kislányt csókolni, ölelni.”

(Egy ablaknál)

A szerelem árnyoldalát is megénekli. A *Sötét felhő...* és a *Hűtlen rózsám*, mintha egymás kiegészítései lennének.

„Sötét felhő szállt az égre

S eltakarta a napot

Nem látom már ragyogónak

Többé piciny ablakod.”

(Sötét felhő...)

A növény és állat metaforák, valamint a természeti képek váltakozása összhangban követi az érzelmek változását.

„Hűtlen rózsám virágos kertjében

ne járjatok aranyos pillangók.

Ne szálljatok ott a rózsafákra,

Mert azokra rút hálót szőtt a pók.”

(Hűtlen rózsám)

⁹ Tódor: 2001. 161.

A rózsakert és a pók képe a szerelem hálójában vergődő költő helyzetét érzékelteti. „Az a parasztember, aki életének javarészét a természetben tölti el, szükségszerű, hogy gondolkodásában, szemléletében is a természetközpontúság uralkodjon. A dolgok mértéke a természet adta mértékkal mérhető. Ő nem a környezete kívülről szemlélője, hanem környezetének, a természetnek egy része.”¹⁰

A magyarság sorsát szemlélve hangja sokkal határozottabb, mint amikor egyéni életkörülményeiről ír. A sárréti költő politizált is, ami miatt a hatóságok részéről többször zaklatásoknak volt kitéve családja is. Egy cikke miatt izgatás címén kétévi börtön várt rá, debetegsége és halála miatt nem vonult be. A várakozás izgalma hatja át a *Kigyúlt az ég...* kezdetű verset. A csodás hajnali mezőlátványa a magyarság szebb jövőjét aszociálja. A képsort újra természetes lírai közegébe, a természetbe helyezte Nagy Imre.

*„Az ég egy nagy bíborló biztatás.
Lángrózsákkal hinti be arcomat,
S én szívemben hajnalt váró vággal
Megállítom két dolgos karomat.”*
(Kigyúlt az ég...)

A magyarság pusztulását komor látomásban idézi meg a *Szörnyű jóslat* c. vers, melynek a *Mezei virágokban* két változata is megtalálható. Ősi pogány szertartás keretében a táltos a nemzet megsemmisülését jövendőli. A romantika korának jellegzetes nemzethalál vízióit felvillantó költeményekhez hasonlóak képei. A verset a múltban megidézett jóslat jelenkori megvalósulásának komor képsorai zárják.

*„És teljesült, igaz lett a jóslat.
Halálmadarak árnya borult ránk
S a kardunkon emésztő rozsda ül
S egy óriási temető lett hazánk!”*
(A szörnyű jóslat)

Ha végigtekintünk Nagy Imre költészetén, megállapítható, hogy hangulatában sötét, borúlátó versekkel találkozunk leginkább. A komor, lemondó lelkiállapot egyértelműen a megélt keserőségekből fakad. A pórok költője nem tudott kitörni nyomo-

¹⁰ Tódor: 2001. 160.

rúságos sorsából. Nem érthette meg azt sem, hogy költészetét az irodalomtudomány méltányolja. A *Mezei virágok* kiadása tisztelgés kíván lenni nemcsak Nagy Imre, hanem az összes nehéz életű, tehetséges parasztember előtt, akiknek szószólója kívánt lenni a költő.

A kéziratos gyűjteményben több versnek is megtalálható különböző variánsa, amik jól érzékeltetik egy-egy vers születésének fázisait. A változtatás hangulati különbségeket eredményez, így indokolt azok közlése is.

Irodalom

BAKÓ Endre

2004 *A pór testamentuma*. Debrecen

BALOGH Ferentz

1993 *A Költő Nagy Imre bibliográfiája*. Miskolc

CZINE Mihály

1987 Tücsök a máglyán. Nagy Imre versei. *Új Auróra*, 1987.2. 120–121.

FODOR András

1960 A zsellérköltő hagyatéka. *Irodalomtörténet*, 1960.4. 397–398.

HEGYESI János

1987 Költő Nagy Imréről szólva. *Új Auróra*, 1987.2. 122–123.

KÖRMENDI Lajos

2005 *A költő, akinek a párnája is tövisből volt*. Bárka, 2005. 1. 98–104.

NAGY Imre

2016 *Mezei virágok*. Berettyóújfalu

SZÉMÁNNÉ Veres Gabriella

2014 Költő Nagy Imre verskéziratai a Bihari Múzeum irodalmi gyűjteményében. In: Sándor Mária (szerk.): *A Bihari Múzeum Évkönyve XVII–XIX*. Berettyóújfalu, 2014. 243–254.

TÓDOR Györgyné

2001 Nagy Imre költészete. In: Módy György–Kállai Irén (szerk.): *A Bihari Múzeum Évkönyve VIII–IX*. Berettyóújfalu, 2001. 139–169.

Gabriella Szémánné Veres
Flowers of Imre Nagy: the poet of peasants was born 120 years ago

On the occasion of the 120th birth anniversary of Imre Nagy, a poet from Sár-rétudvari the Local Government of Sár-rétudvari Large Village and the Berettyó Cul-tural Centre – Bihari Museum published his new poem collection, the “Flowers of the meadow” (“Mezei virágok”). The collection is based on the so called “checkered booklet” presented to the Museum by a devoted literature-lover family from Paks. The poet’s daughter remembered this booklet was seized from his father by an executor in the ‘30s. The booklet found includes poems that hasn’t been already published in pre-vious collections; they only could be read in magazines in the poet’s life. These poems are complemented with the content of a hand written booklet, the “Clinking scythe” (“Kaszacsengés”). Imre Nagy gave this booklet with his own illustrations as a gift to Károly Sípos, churchman and poet. “Flowers of the meadow” was the title the poet gave to his collection that was gathered into a simple school workbook; it also refers to the topic of the poems. Imre Nagy considered himself being the poet of peasants; he intended to be chronicler of the countryside and residents of Bihar. His works depict the difficult life of a peasant and his community.

Gabriella Szémánné Veres
Blumen des Imre Nagy. Vor 120 Jahren wurde der Dichter der Habenichtse

Zum 120. Geburtstag des Dichters Imre Nagy aus Sár-rétudvari veröffentlichte die Selbstverwaltung der Großgemeinde Sár-rétudvari und Kulturzentrum Berettyó - Bi-hari Museum den neuen Gedichtband des Dichters mit dem Titel „Feldblumen“. Den Stoff der Sammlung bildet das „Pepita Heft“, das 2013 von einer begeisterten Familie mit Literaturliebhabern aus Paks dem Museum schenkte. Die Tochter des Dichters hatte dieses Heft in Erinnerung, es wurde ihrem Vater vom Vollzieher in den 30-er Jahren genommen. Das wiederaufgefundene Heft enthält Versen, die in dem früheren Band noch nicht mit aufgenommen waren, sie erschienen nur in Zeitschriften zu Lebzeiten des Dichters. Diese Gedichte werden durch den Inhalt des handgeschriebenen Heftes Sensenklirren ergänzt. Dieses Heft wurde von Imre Nagy dem Priesterdichter Károly Sípos geschenkt, in dem auch die Illustrationen des Dichters zu sehen sind. Die Sam-mlung, die für ein einfaches Schulheft gefasst wurde, betitelte der Dichter selbst mit „Feldblumen“, was auch auf das Thema der Verse hindeutet. Imre Nagy behauptete sich als Dichter der Habenichtse, in seinen Gedichten wollte er der Chronist der Land-schaft und der Bevölkerung in Bihar sein. In seinen Werken zeichnet sich das Leben eines Bauers mit schwierigem Schicksaal sowie seiner Gemeinde.